חַקּוֹדֵחַ חור בכותל על מנת לתקוע בו יתד, אפילו עשה חור כָּל שֶׁהוּא חַיָּיב. מקשה הגמרא: בְּשִׁלְמָא – דין זה מובן לְדעת רַב, הסובר (לעיל קב:) שעשיית נקב בלול תרנגולים נחשבת למלאכת בונה, לפיכך אף הקודח חור חייב, הואיל ומֵיחֲזֵי כְּמַאן דְּחָר חוֹרְתָּא לְבִנְיָנָא – ונראה כמי שעושה חור לתועלת הבנין. אֶלָּא לְשְׁמוּאֵל שאמר (שם) שהנוקב חור בלול תרנגולים אינו חייב משום מלאכת בונה אלא משום מכה בפטיש, מדוע יתחייב הקודח חור בכותל, הלא החור שעשה בכותל לָאו וְגַמַר מְלָאכָה הוּא, שהרי עומד לסותמו ביתד, וקביעת היתד היא גמר המלאכה.

מתרצת הגמרא: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן – כאן במשנה במה מדובר, דְּבַזְעִיהּ בְּרַמְצָא דְּפַרְזְלָא וְשַׁבְקֵיהּ בְּגַוֵּויהּ – שקדח חור במסמר ארוך של ברזל, והשאיר את המסמר בקיר כדי לתלות עליו חפצים, דְּהַיְינוּ – שבאופן זה הקדיחה היא וְגַמַר הַמְלָאכָה, וחייב משום מכה בפטיש. שנינו במשנה: זֶה הַכְּלָל כל העושה מלאכה ומלאכתו מתקיימת בשבת חייב. הגמרא מבארת מה בא כלל זה לרבות. שואלת הגמרא: זֶה הַכְּלָל' לְאַתּוּיֵי מַאי – אלו דברים באה המשנה לרבות בכלל זה. משיבה הגמרא: שהמשנה באה לְאַתּוּיֵי – לרבות דְּחָק קְפִיזָא בְּקַקָּא – מי שחקק כלי שמכיל מדה של שלושה לוגין, בחתיכת עץ גדולה שאפשר לחקוק בה כלי שיכיל קב שהוא ארבעה לוגין, שחייב. ואף על פי שהוא בעצמו יוסיף ויחקוק בה עוד, מכל מקום מאחר שיש אחרים שמקיימים את הכלי כך ואינם מוסיפים בו, גם זה נחשב למלאכה המתקיימת וחייב.

שנינו במשנתנו: רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, הַמַּכֶּה בַּקּוֹרְנָס עַל הַפַּדָּן כּוֹ' בשעת מלאכה חייב, מפני שהוא כמתקן מלאכה. מבואר בדבריו שאף על פי שמכה על הסדן ולא על הדבר שרוצה לרקע ולהחליק, חייב משום מכה בפטיש. הגמרא מבארת את דבריו. שואלת הגמרא: מַאי קָעָבִיד – מה עשה שנחשב כתיקון מלאכה. משיבה הגמרא: רַבָּה וְרַב יוֹסֵף דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ, מִפְּנֵי שְׁמַאֲמֵן – מרגיל ומכוין אֶת יָדוֹ להכות מכה הראויה למלאכתו, שלפעמים צריך האומן להכות מכה חזקה ולפעמים מכה חלשה כפי הצורך.

קָשׁוּ בָּהּ – התקשו בזה בְּנֵי רְחָבָה, אֶלָּא מֵעַתָּה שאתה מחייבו על אימון ידיו אף בלי עשיית מלאכה, חָזָא אוּמָנְתָּא בְּשַׁבְתָּא וְגָמַר – ראה מעשה אומנות בשבת ומתוך כך למד לעשותה, הָכִי נַמִי דְּמִיחַיַּיב – האם כך נאמר גם בו, שיתחייב על ראייתו מפני שמכשירתו למלאכה, הרי לא מסתבר לומר כן, כיון שבסופו של דבר לא עשה כל מלאכה. ואם כן מדוע המאמן את ידו להכאה חייב משום מכה בפטיש הרי לא עשה כל מלאכה.

מתרצת הגמרא: אֶלָּא אַבַּיֵי וְרָבָא דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ, הטעם שהכאה בקורנס על הסדן נחשבת למלאכה הוא, משום שֶׁכֵּן מְרַדְּדֵי טַסֵּי הזהב לציפוי קרשי המִשְׁכָּן היו עוֹשִׁין כֵּן, שהיו מכים בקורנס בשעת המלאכה שלשה פעמים על הטס לרדדו, ופעם אחת על הסדן בכדי להחליק את הקורנס שלא תהא בו פגימה, ויבקע הטס הדק. וסבר רבן שמעון בן גמליאל שהמכה על הסדן בשעת מלאכה הרי זה בכלל מלאכת מכה בפטיש וחייב.

הגמרא מביאה ראיה לדברי אביי ורבא מברייתא: תָּנְיָא נַמִי הָכִי – שנינו כן בברייתא, רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אַף הַמַּכֶּה בַּקּוֹרְנָס עַל הַפַּדָּן בִּשְׁעַת מְלָאכָה חַיָּיב, שֶׁכֵּן מְרַדְּדֵי טַסֵּי מִשְׁכָּן עוֹשִׁין כֵּן.

משנה

משנתנו עוסקת בשיעורי המלאכות של חורש זורע וקוצר: הַחוֹרֵשׁ כָּל שֶׁהוּא, וכן הַמְנַכֵּשׁ – תולש עשבים רעים מתוך עשבים יפים, וְהַמְקָרְסֵם – קוצץ ענפים יבשים מן האילן בכדי לשפר את צמיחתו, וְהַמְזָרֵד – קוצץ ענפים לחים חדשים מן האילן, אם עשה מהן כָּל שֶׁהוּא, חַיָּיב משום חורש או משום זורע, אבל משום מלאכת קוצר אינו חייב, כי אינו עושה כן כדי ליטול את העשבים שקצר. הַמְלַקֵּט עֵצִים המחוברים לאילן או לקרקע, אִם לקטם בשביל לְתַקֵּן את האילן או את הקרקע, חייב אף בשיעור כָּל שֶׁהֵן. וְאִם לקטם לְהַיְּפֵּק – להסקה, כדי לבשל או לחמם בהם, חייב בלקיטת עצים שיש בהם כְּדֵי לְבַשֵּׁל כשיעור גרוגרת מִבֵּיצָה קַלָּה – ביצת תרנגולת, משום מלאכת קוצר. הַמְלַקֵּט עֲשָׂבִים המחוברים לקרקע, אִם עשה כן בשביל לְתַקֵּן את הקרקע שתהא נקיה מעשבים מפני שרוצה לזורעה, חייב בְּכָל שֶׁהוּא, משום חורש, שהחרישה מכשירה את הקרקע לזריעה. וְאִם ליקטם בשביל להאכילם לִבְהֵמָה, חייב בשיעור כְּמִלֹּא פִּי הַגְּדִי משום קוצר.

גמרא

הגמרא מברר מדוע חייב על חרישה כל שהיא. שואלת הגמרא: חרישת כל שהוא לְמַאי חָזֵי – לצורך מה היא ראויה. משיבה הגמרא: שחרישת גומא קטנה חָזֵי לְכִיזְרָא דְּקָרָא – ראויה לזרוע בתוכה זרע אחד של דלעת. ומצינו דְּכְווֹתָהּ [–כמותה] גַּבֵּי מלאכת הַמִּשְׁכָּן, שֶׁכֵּן בחרישת כל שהוא רָאוּי לְזרוע קֶלַח אֶחָד שֶׁל סַמָּנִין שמהם הכינו את הצבעים שנצרכו למשכן.

שנינו במשנה: הַמְנַכֵּשׁ וְהַמְקָרְסֵם וְהַמְזָרֵד כל שהוא חייב. הגמרא מביאה ברייתא העוסקת בקצירה ותיקון הקרקע: תָּנוּ רַבָּנָן בברייתא, הַתּוֹלֵשׁ עוֹלְשִׁין – מין עשב הראוי בעודו רך למאכל אדם, וְהַמְזָרֵד זְרָדִים – והקוצץ קנים שבעודן רכים ראויים למאכל אדם, ולאחר שנתקשו מעט הם ראויים למאכל בהמה, ולכשמתיבשים הם ראויים להסקה, אִם תלשם לַאֲכִילָה, השיעור להתחייב משום מלאכת קוצר הוא בַּגְּרוֹגֶרֶת, שהוא השיעור לכל איסורי מלאכות שבת בדברי מאכל. וְאִם כבר אינם ראויים לאדם ותלשם לִבְהֵמָה, השיעור הוא כְּמִלֹּא פִּי הַגְּדִי. וְאִם גם לאכילת בהמה אינם ראויים ותלשם לְהַיְּפֵּק, השיעור הוא בִּכְדֵי לְבַשֵּׁל בֵּיצָה קַלָּה. וְאִם תלשם כדי לְיַיפּוֹת אֶת הַקַּרְקַע ולעשותה ראויה יותר לזריעה, חייב אף בתלישת עולשין או זרדים כָּל שֶׁהֵן, משום מלאכת חורש.

מסדר הברייתא משמע שאם כוונת התולש היתה לאכילה או להיסק, אינו מתחייב עד שיתלוש בשיעורים שנאמרו, ורק המתכוין לייפות את הקרקע חייב בשיעור כל שהוא. מקשה הגמרא: אֲטוּ בּוֹלְהוּ – וכי התלישות שבכל שאר האופנים שבברייתא לֹא לְיַפּוֹת אֶת הַקַּרְקַע נִינְהוּ – אינן מייפות את הקרקע, הלא אף שאין עיקר כוונתו לכך, מכל מקום על ידי מעשיו מתייפה הקרקע מאליה.

מתרצת הגמרא: רַבָּה וְרַב יוֹסֵף דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ, בַּאֲגַם שָׁנוּ – שיעורים אלו שנישנו בברייתא נאמרו בתולש ומזרד באגם, שכיון שאינו מקום זריעה, אין שום צורך ותועלת ביפוי הקרקע, ולכן חייב רק על הקצירה. אבל כשתולש ומזרד בשדהו, גם אם אין כוונתו לייפות את הקרקע חייב בתלישה כל שהוא משום חורש, כיון שבתלישתו התייפתה הקרקע מאליה.

תירוץ אחר: אַבַּיֵי אָמַר, אֲפִילּוּ תֵּימָא – אפילו תאמר שהברייתא עוסקת בתולש ומזרד בְּשָׂדֶה דִּלְאוּ אֲגַם, אפשר ליישב את הקושיא, וּבְגוֹן דְּלֹא קָמִיכַּוִּין – שמדובר באופן שאינו מתכוין בתלישתו לייפות את הקרקע, אלא רצונו להשתמש בעולשין ובזרדים רק למאכל או להיסק, ובשאינו מתכוין למלאכה פטור עליה, שכן הלכה כרבי שמעון (לעיל מא:) שהעושה 'דבר שאינו מתכוין' פטור.

מקשה הגמרא על תירצו של אביי: וְהָא אַבַּיֵי וְרָבָא דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ – אמרו שניהם, שאף על פי שלדעת רבי שמעון העושה מלאכה בלא כוונה פטור, מכל מקום מוֹדֶה רַבִּי שִׁמְעוֹן 'בְּפִסְיק רֵישֵׁיהּ וְלֹא יָמוּת' – בחותך ראש של בהמה ואומר שאין רצונו שתמות, שחייב, לפי שהתוצאה מוכרחת ממעשיו ואין האדם יכול לומר שלא התכוין לכך. ואם כן היאך אמר אביי שהברייתא עוסקת באופן שלא התכוין לייפות את הקרקע ולכן פטור, הרי לשיטתו יש לחייב את התולש והמזרד על תיקון שדהו גם לדעת רבי שמעון, לפי שמלאכת החרישה היא תוצאה מוכרחת ממעשיו.

מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא – לא נאמרו דברי אביי בביאור הברייתא אלא באופן דְּקָעָבִיד בְּאַרְעָא דְּחַבְרֵיהּ – שעושה כן בקרקע של

המשך בעמוד קסט

חבירו, שלא איכפת לו כלל מתיקון הקרקע, ומכיון שאין לו הנאה בכך פטור אף לדעת רבי שמעון.

משנה

המשניות מכאן ועד סוף הפרק עוסקות בדיני מלאכת כותב, שהיא אחת מל"ט המלאכות הנזכרות לעיל (עג.): **הַכּוֹתֵב שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת, בֵּין בְּיִמְנִינוּ, בֵּין בְּשִׂמְאלוֹ, בֵּין כְּתָבָם מִשֵּׁם אֶחָד** – ששם שתי האותיות שוות, כגון ששתיהם אל"ף, **בֵּין מִשְּׁתֵּי שֵׁמוֹת,** כגון אל"ף בי"ת, **וּבֵין** אם כתב שתי אותיות **מִשְּׁתֵּי סַמָּנִיּוֹת** – שני מיני סממנים, כגון שכתב אות אחת בדיו ואחת בסיקרא, וכן הכותב **בְּכָל לָשׁוֹן** – בכל שפה ובכל כתב, **חַיָּיב** משום מלאכת כותב. **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, לֹא חִיְּבוּ** את הכותב **שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת** משום מלאכת 'כותב', **אֶלָּא מִשּׁוּם** מלאכת 'רושם', **שֶׁכֵּן כָּךְ הָיוּ כּוֹתְבִין** סימנים **עַל קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן,** לפי שכשהיו נוסעים במדבר ממקום למקום היו מפרקים ומקימים את המשכן מחדש, ובכדי שיוכלו **לֵידַע** בהקמתו **אֵיזוּ בֶן זוּגוֹ** של כל קרש וקרש ולא יחליפו את הסדר, עשו סימן על כל קרש. ולכן החיוב אינו על כתיבת אותיות בדווקא, אלא אף העושה שתי רשימות לסימן בלבד חייב.

נתבאר בתחילת המשנה ששיעור כתיבה להתחייב עליו הוא שתי אותיות, אך לא נתבאר אם כן הוא רק במתכוין לכתוב שתי אותיות אלו בלבד, שבכתיבתם הושלמה מלאכתו. המשנה מבררת נידון זה: **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, מָצִינוּ** שיתחייב אדם גם על כתיבת **שֵׁם קָטָן** מתוך **שֵׁם גָּדוֹל,** אף על פי שלא גמר את מלאכתו, שהרי נתכוין לכתוב תיבה ארוכה ולמעשה כתב רק תיבה קצרה. ומביאה המשנה כמה דוגמאות לכך, כגון הכותב תיבת 'שֵׁם' מתוך תיבת 'שִׁמְעוֹן' **וּמ'שְׁמוּאֵל',** וכן הכותב 'נַח' מ'נָחוֹר', 'דָּן' מ'דָּנִיֵּאל', 'גָּד' מ'גָּדִיֵּאל'. בכל הדוגמאות הללו הואיל והשם הקצר נחשב לשם בכל מקום, אף על פי שהוא התכוין לכתוב שם ארוך חייב.

גמרא

הגמרא מבררת מדוע חייב על כתיבה ביד שמאל. מקשה הגמרא: **בְּשִׂלְמָא** – המשנה מובנת מדוע **אֲיָמִין לִיחַיֵּיב** – על כתיבה ביד ימין חייב, **מִשּׁוּם דְּדַרְכּוֹ בִּכְתִיבָה בְּכָךְ** – שכן דרך העולם לכתוב ביד ימין, **אֶלָּא אַשְּׂמאל** – על כתיבה ביד שמאל **אַמַּאי** – למה חייב, **הָא אֵין דַּרְכּוֹ בִּכְתִיבָה בְּכָךְ.** מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה, בְּאִסְטַר יָד שָׁנוּ** – דין משנתנו נאמר רק באדם שדרך כתיבתו ביד שמאל, אבל שאר בני אדם אינם חייבים אלא על כתיבה בימין.

מקשה הגמרא: אם משנתנו עוסקת באטר יד, **וְתֶהֱוֵי שְׂמאל דִּידֵיהּ כִּימִין דְּכוּלֵי עָלְמָא** – שתחשב ידו השמאלית כמו יד ימין של כל אדם, **וַאֲשְׂמאל לִיחַיֵּיב אֲיָמִין לָא לִיחַיֵּיב** – ויתחייב רק על כתיבה ביד שמאל ולא על כתיבה בימין, ומדוע שנינו במשנתנו שהכותב ביד ימין חייב. מתרצת הגמרא: **אֶלָּא אָמַר אַבָּיֵי,** משנתנו עוסקת **בְּאדם הַשּׁוֹלֵט** בכתיבה **בִּשְׁתֵּי יָדָיו,** ולכן חייב בין על כתיבה בימין ובין על כתיבה בשמאל. אבל כל אדם אינו חייב אלא כשכתב בידו המיומנת לכתיבה, אם כתיבתו בימין חייב רק על כתיבה בימין, ואם הוא אטר יד חייב רק על כתיבה בשמאל.

הגמרא מביאה תירוץ אחר: **רַב יַעֲקֹב בְּרֵיהּ דְּרַב יַעֲקֹב אָמַר, הָא מַנִּי** – מי הוא התנא שסובר שגם מי שדרכו לכתוב בימין חייב על כתיבה בשמאל, **רַבִּי יוֹסֵי הִיא, דְּאָמַר** במשנתנו **שֹׁלֹא חִיְּבוּ** את הכותב **שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת אֶלָּא מִשּׁוּם רוֹשֵׁם,** ולכן די בעשיית רושם כלשהו לסימן ולא צריך כתיבת אותיות ממש. ולפיכך גם על כתיבה ביד שמאל חייבים, לפי שגם אם כתיבה ביד שמאל אינה חשובה כתיבה, מכל מקום רושם יש כאן, ולא יתכן שתהא כתיבה ביד שמאל גרועה מעשיית סימן בלבד.

מקשה הגמרא: **וְהָא מַדְּסַיְּפָא** – והרי מזה שהסיפא של משנתנו דברי **רַבִּי יוֹסֵי הִיא,** משמע שהרֵישָׁא **לָאו** מדברי **רַבִּי יוֹסֵי** היא, והיאך ניתן לומר שמה ששנינו ברישא שהכותב בשמאל חייב הוא מדברי רבי יוסי. מתרצת הגמרא: **כּוּלָּהּ** – כל המשנה מדברי **רַבִּי יוֹסֵי הִיא,** ובשאמרה בסיפא 'אמר רבי יוסי לא חייבו שתי אותיות אלא משום רושם', כוונתה ליתן טעם לרישא, מדוע בכל האופנים הנזכרים חייב, לפי שאמר רבי יוסי שאף על רושם בלבד חייבים.

הגמרא מקשה סתירה מדברי רבי יהודה שבברייתא על דברי רבי יהודה שבמשנה. שנינו במשנה: **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה מָצִינוּ** שיתחייב אדם על כתיבת שם קטן משם גדול, כגון בכותב שם משמעון. מדייקת הגמרא: **אֶלָּא** מוכח מהדוגמאות שנקט **רַבִּי יְהוּדָה,** שרק על כתיבת **שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת וְהֵן שְׁנֵי שֵׁמוֹת** – שתי אותיות שונות **הוּא דְּמְחַיֵּיב,** אבל על כתיבת **שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת וְהֵן שֵׁם אֶחָד** – אותיות שוות, כגון שהתכוין לכתוב 'ששך' וכתב 'שש', או התכוין לכתוב 'תתנן' וכתב 'תת', **לֹא מְחַיֵּיב,** אף על פי ששתי אותיות אלו יש להם משמעות של מילה בפני עצמה.

מקשה הגמרא: **וְהָתַנְיָא** – והרי שנינו בברייתא, נאמר בתורה בענין נשיא שחטא בשגגה (ויקרא ד כב) **'וְעָשָׂה אַחַת** מִכָּל מִצְוֹת ה' אֱלֹהָיו אֲשֶׁר לֹא תֵעָשֶׂינָה בִּשְׁגָגָה', ומזה שנאמר 'אחת' משמע שחטא בעשיית פעולה שלימה. **יָכוֹל** – שמא תאמר שמשום כך אינו חייב על עשיית מלאכה בשבת **עַד שֶׁיִּכְתּוֹב** את **כָּל הַשֵּׁם** – את כל התיבה שהתכוין לכתוב, **וְעַד שֶׁיְּאָרֵג** את **כָּל הַבֶּגֶד** שבדעתו לארוג, **וְעַד שֶׁיַּעֲשֶׂה** את **כָּל הַנֶּפָה,** וכל עוד שלא גמר מלאכתו פטור, **תַּלְמוּד לוֹמַר** – מלמדנו הכתוב בענין אדם שחטא בשגגה (שם ד ב) **'וְעָשָׂה מֵאַחַת** מֵהֵנָּה', ומתיבת 'מאחת' משמע, שחייב גם אם עשה רק חלק מן המלאכה.

ממשיכה הברייתא: **אִי** – אם אתה לומד מ'מֵאַחַת' שחייב גם באופן שעשה רק מקצת מן המלאכה, **יָכוֹל** – שמא תאמר שאֲפִילּוּ **לֹא כָּתַב אֶלָּא אוֹת אַחַת** מן התיבה שבדעתו לכתוב, **וְלֹא אָרַג אֶלָּא חוּט אֶחָד** מהבגד שבדעתו לארוג, **וְלֹא עָשָׂה אֶלָּא בַּיִת אֶחָד בַּנֶּפָה** יהיה חייב.

תַּלְמוּד לוֹמַר – מלמדנו הכתוב האמור אצל נשיא, 'וְעָשָׂה אַחַת' שאינו חייב אלא על עשיית דבר שלם. הָא כֵּיצַד – היאך ניתן לפרש את המקראות שלא יהיו הדרשות סותרות זו את זו. אלא כוונת התורה היא, שאמנם לא צריך שתעשה המלאכה בשלמותה, כפי שנדרש מתיבת 'מאחת', והמתכוין לכתוב תיבה שלמה אינו צריך לכתוב את כל השם, אך מכל מקום אֵינוֹ חַיָּיב, עַד שֶׁיִּכְתּוֹב שָׁם קָטָן מִשֵּׁם גָּדוֹל, כגון 'שֵׁם' מ'שִׁמְעוֹן' וּמ'שְׁמוּאֵל', 'נֹחַ' מ'נָחוֹר', 'דָּן' מ'דָּנִיאֵל', 'גָּד' מ'גָּדִיאֵל', דהיינו שיעשה פעולה שנחשבת מלאכה שלמה במקום אחר, כפי שנדרש מתיבת 'אחת'.

דעה שניה: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, לא רק בכתיבת 'שם' מ'שמעון' שהם שתי אותיות שונות חייב, אלא אֲפִילּוּ לֹא כָּתַב מתוך התיבה הגדולה אֶלָּא שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת וְהֵן שֵׁם אֶחָד – השוות בשמם, אם הם תיבה בפני עצמה חַיָּיב, כְּגוֹן הכותב 'שֵׁשׁ' מ'שִׁשְׁבַּצַר' (עזרא א יא) או מ'שֵׁשַׁךְ' (ירמיה נא מא). 'תֹּת' מ'תִּתְרָאוּ' (בראשית מב א) או מ'תִּתְּנוּ' (שם לד ט). 'רָר' מ'רִרִים', 'גַּג' מ'גַּגּוֹ' (שמות ל ג), 'חָח' מ'חַחִים' (יחזקאל לח ד), שכל אלו תיבות קצרות מתוך תיבות ארוכות, הנחשבות מילה בפני עצמה.

דעה שלישית: אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, וְכִי הכותב שתי אותיות מִשּׁוּם כּוֹתֵב הוּא חַיָּיב, שאתם אומרים שרק בכתיבת שתי אותיות שהן מילה שלמה במקום אחר חייב, וַהֲלֹא הכותב אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא מִשּׁוּם רוֹשֵׁם – עשיית סימן בלבד, שֶׁכָּאן כך היו רוֹשְׁמִין עַל קַרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן כדי לֵידַע אֵיזוֹ הִיא בָּן זוֹגוֹ, לְפִיכָךְ לא רק על כתיבת אותיות חייב, אלא אפילו שָׁרַט שְׁרִיטָה אַחַת בסכין עַל שְׁנֵי נְסָרִין [–קרשים] בבת אחת, ונמצא שקצת מן השריטה על קרש אחד ומקצתה על הקרש השני, אוֹ ששרט שְׁתֵּי שְׁרִיטוֹת עַל נֶסֶר אֶחָד, חַיָּיב, ולכן גם הכותב שתי אותיות שאינן תיבה במקום אחר חייב.

דעה רביעית: רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, נאמר בתורה (ויקרא ד כב) בענין נשיא שחטא בשגגה 'אֲשֶׁר נָשִׂיא יֶחֱטָא וְעָשָׂה אַחַת', ומזה שנאמר 'אחת' משמע שחטא בעשיית פעולה שלמה, יָכוֹל – שמא תאמר שמשום כך אינו חייב על עשיית מלאכה בשבת עַד שֶׁיִּכְתּוֹב אֶת כָּל הַשֵּׁם שהתכוין לכתוב, או עַד שֶׁיְּאָרֵג את כָּל הַבֶּגֶד שהתכוין לארוג, או עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה אֶת כָּל הַנֶּפֶה. תַּלְמוּד לוֹמַר – מלמדנו הכתוב (שם ד ב) הנאמר בענין אדם שחטא בשגגה 'וְעָשָׂה מֵאַחַת', שחייב גם אם עשה רק חלק מן המלאכה. אִי – אם אתה לומד מ'מֵאַחַת' שחייב גם באופן שלא גמר את מלאכתו, יָכוֹל אֲפִילּוּ לֹא כָּתַב אֶלָּא אוֹת אַחַת, וַאֲפִילּוּ לֹא אָרַג אֶלָּא חוּט אֶחָד, וַאֲפִילּוּ לֹא עָשָׂה אֶלָּא בַּיִת אֶחָד בַּנֶּפֶה, יהיה חייב, תַּלְמוּד לוֹמַר – מלמדנו הכתוב הנאמר אצל נשיא 'וְעָשָׂה אַחַת'. הָא כֵּיצַד – היאך ניתן לפרש את המקראות שלא יהיו הדרשות סותרות זו את זו. אלא כוונת התורה היא שֶׁאֵינוֹ חַיָּיב בעושה מקצת מן המלאכה שחשב לעשות עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה מְלֶאכָה שֶׁכֻּיּוֹצֵא בָּהּ מִתַּקַּיֶּמֶת בפני עצמה ללא צורך להוסיף עליה.

רבי יוסי דורש את הכתוב בדרך אחרת לענין חיוב חטאת: רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, לא לענין שלמות המלאכה הפסוק (שם) נדרש, אלא לענין חיוב חטאת, ובדרך זו הוא נדרש, נאמר 'נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא בִּשְׁגָגָה וגו' וְעָשָׂה מֵאַחַת מֵהֵנָּה', תיבת 'ועשה' מתייחסת לשתי התיבות, וכאילו נכתב בתורה 'וְעָשָׂה אַחַת' 'וְעָשָׂה הֵנָּה', ולמדנו מכך שִׁפְעָמִים שֶׁהעושה כמה עבירות בשגגה חַיָּיב רק חטאת אַחַת עַל כּוּלָּן, וּפְעָמִים שֶׁחַיָּיב חטאת עַל כָּל אַחַת וְאַחַת – על כל עבירה ועבירה בפני עצמה.

לאחר שסיימה הגמרא להביא את דברי הברייתא, היא חוזרת לקושיא שפתחה בה, שדברי רבי יהודה בברייתא סותרים את דבריו שבמשנה: קָתָנֵי מִיהָא – מכל מקום שנינו בברייתא, שֶׁרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שֶׁאֲפִילּוּ לֹא כָּתַב אֶלָּא שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת וְהֵן שֵׁם אֶחָד – אותיות שוות, חַיָּיב, ואילו משמעות דבריו במשנתנו היא שעל כתיבת שתי אותיות פטור.

מתרצת הגמרא: לֹא קַשְׁיָא, הָא דִּידֵיהּ הָא דְּרַבָּיהּ – דברי רבי יהודה במשנתנו הם דעת עצמו, שעל שתי אותיות שוות מתוך תיבה גדולה פטור, ודבריו בברייתא הם דעת רבן גמליאל רבו, שחייב. שכן מצינו בברייתא אחרת שאמר כן בשם רבן גמליאל, דְּתַנְיָא בברייתא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר מִשּׁוּם [–בשם] רַבָּן גַּמְלִיאֵל, אֲפִילּוּ לֹא כָּתַב מן התיבה הגדולה אֶלָּא שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת וְהֵן שֵׁם אֶחָד, חַיָּיב, כְּגוֹן 'שֵׁשׁ' 'תֹּת' 'רָר' 'גַּג' 'חָח'.

הגמרא מברכת את דעת רבי שמעון. מקשה הגמרא: וְרַבִּי שִׁמְעוֹן שאמר שהעושה מלאכה המתקיימת במקום אחר חייב, ולכן אף הכותב שתי אותיות שוות מתוך תיבה גדולה חייב, הַיְינוּ הַנָּא קָמָא – הרי הוא כדברי רבי יהודה [בשם רבן גמליאל], שהלא גם לדעתו הכותב שתי אותיות שוות מתוך תיבה גדולה, אם זה שם המתקיים במקום אחר חייב, ומה ההבדל ביניהם. וְכִי תֵּימָא – ואם תרצה לומר שאָלָּא אָלָף דַּ'אַאֲזֶרְךָ' (ישעיה מה ה) אֵיכָא בֵּינַיְיהוּ – שההבדל בין שיטתם הוא באופן שהתכוין לכתוב 'אַאֲזֶרְךָ' וכתב רק 'אא', דְּתַנָּא קַמָּא סָבַר, שאמנם בכתב 'שש' מ'ששך' חייב, אולם אם כתב אָלָף אָלָף דַּ'אַאֲזֶרְךָ' לֹא מִיחַיַּיב, מפני שלא מצינו תיבת 'אא' בכל המקראות. וְרַבִּי שִׁמְעוֹן סָבַר, כֵּיוָן דְּאִיתֵיהּ בְּגִלְטוּרֵי בְּעָלְמָא – כיון שהסופרים רגילים לכתוב תיבות של שתי אותיות בקמיעות ובכתבי מכשפות לאיזה סימן, אף על פי שאין להם משמעות במקום אחר, לפיכך גם כתיבת 'אא' נחשבת למלאכה שביוצא בה מתקיימת וחַיָּיב.

הגמרא דוחה אפשרות זו. תמהה הגמרא: לְמֵימְרָא – האם יתכן לומר כן דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן לְחוּמְרָא – שרבי שמעון מחמיר יותר מתנא קמא ורבי יהודה, וְהָתַנְיָא – והרי שנינו בברייתא, הַקּוֹדֵחַ חור בְּכָל שֶׁהוּא, אף על פי שלא עשהו מפולש באופן שניתן לראות דרכו לעבר השני כפי שהתכוין לעשות, חַיָּיב. וכן הַמְגָרֵר – המחליק קורות של עץ ארוכות, או קלפים, בשיעור בְּכָל שֶׁהוּא, וְהַמְעַבֵּד עורות בשיעור כָּל שֶׁהוּא, וְהַצָּר בַּכְּלִי צוּרָה – והעושה בכלי צורה ליפותו, אף אם היה בדעתו לעשות צורה שלמה ועשה רק בְּכָל שֶׁהוּא מן הצורה, חייב. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אם התכוין לעשות מלאכה שלמה, אינו חייב עַד שֶׁיְּקַדֵּחַ בבת אחת אֶת כּוּלּוֹ – את כל מה שהתכוין לקדוח בתחילה, וכן אינו חייב עַד שֶׁיְּגָרוֹר אֶת כּוּלּוֹ, וְעַד שֶׁיְּעַבֵּד אֶת כּוּלּוֹ, וְעַד שֶׁיְּצַיֵּר כּוּלּוֹ, אבל אם עשה רק חלק מן המלאכה שהתכוין לעשות פטור. הרי שרבי שמעון מיקל יותר ומצריך שתעשה כל המלאכה שהיה בדעתו לעשותה. ואם כן לא יתכן לומר שסובר שבעשה מקצת ממלאכת הכתיבה חייב.

מתרצת הגמרא: אֶלָּא רַבִּי שִׁמְעוֹן הָא אָתָא לְאַשְׁמְעִינַן – דבר זה בא להשמיענו, שאינו חייב על כתיבת שתי אותיות עַד שֶׁיִּכְתּוֹב אֶת הַשֵּׁם כּוּלּוֹ – את כל התיבה שהתכוין לכתוב, שלא כדעת תנא קמא ורבי יהודה המחייבים גם על 'שם קטן משם גדול'.

מקשה הגמרא: וּמִי מָצִית אָמְרַתְ הָכִי – וכי אתה יכול לומר כן, וְהָתַנְיָא – והרי שנינו בברייתא הנזכרת, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, נאמר 'וְעָשָׂה אַחַת', יָכוֹל לא יהיה חייב עַד שֶׁיִּכְתּוֹב אֶת הַשֵּׁם כּוּלּוֹ – את כל התיבה שהיה בדעתו לכותבה, תַּלְמוּד לוֹמַר 'מֵאַחַת', שחייב אף אם לא כתב את כל התיבה. ואם כן לא יתכן לומר שרבי שמעון פוטר בכתב שתי אותיות מתוך תיבה גדולה.

מתרצת הגמרא: תָּרֵיץ וְאֵימָא הָכִי – תקן את לשון הברייתא ואמור אותה כך, רבי שמעון אומר 'וְעָשָׂה אַחַת', יָכוֹל – שמא תאמר שהמתכוין לכתוב פסוק שלם אינו חייב עַד שֶׁיִּכְתּוֹב אֶת הַפָּסוּק כּוּלּוֹ, ובפחות מכך יהיה פטור, תַּלְמוּד לוֹמַר 'מֵאַחַת', שחייב אף אם כתב חלק מן הפסוק, ובלבד שיכתוב תיבה שלמה. אבל אם לא השלים אפילו תיבה אחת פטור. ובזה הוא חולק על תנא קמא ורבי יהודה ודעתו לקולא.

הגמרא חוזרת לבאר את דברי רבי יוסי: שנינו בסוף הברייתא המובאת לעיל, שרַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, שדורשים מ'וְעָשָׂה אַחַת', וכן מ'וְעָשָׂה הֵנָּה', שִׁפְעָמִים שֶׁהעושה כמה עבירות בשגגה חַיָּיב חטאת אַחַת עַל כּוּלָּן, וּפְעָמִים שֶׁחַיָּיב חטאת עַל כָּל אַחַת וְאַחַת.

אָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יוֹסֵי – כיצד דרש רבי יוסי את הכתוב לענין זה. ומבאר, שרבי יוסי סבר, שבמה שנאמר 'וְעָשָׂה מֵאַחַת מֵהֵנָּה' ישנם כמה יתורים: א. שיכלה התורה לכתוב

המשך בעמוד קע

'אַחַת', ותחת זאת כתבה **'מֵאַחַת'** במ"ם יתירה. ב. שיכלה התורה לכתוב **'הֶנָּה'**, ותחת זאת כתבה **'מֵהֶנָּה'** במ"ם יתירה. ג. שיכלה התורה לכתוב 'ועשה אחת' או 'ועשה הנה', נמצא שתיבת 'אחת' או תיבת 'הנה' מיותרת. לפיכך סבר שיש לדרוש בתחילה את משמעות הכתוב בלא הוספת האות מ"ם, כאילו נכתב 'וְעָשָׂה אַחַת הֶנָּה', ויש לכך שתי משמעויות. משמעות אחת, שלפעמים אדם עושה עבירה **'אַחַת' שֶׁהִיא** נחשבת לו כ**'הֶנָּה'** – כעבירות רבות, וחייב על כך כמה חטאות. **וְ**משמעות שניה, שלפעמים אדם עושה **'הֶנָּה'** – עבירות רבות **שֶׁהִיא 'אַחַת'** – ואף על פי כן הן נחשבות לו כעבירה אחת. ומשום כך מובן מדוע כתבה התורה גם 'אחת' וגם 'הנה'. ומתוספת המ"ם שבתיבת 'אחת' יש לדרוש, שאם היה נאמר **'אַחַת'**, היה משמע שאין חייבים על עשיית מלאכה אלא באופן שעשאה בשלמותה, ולכן המתכוין לכתוב **'שִׁמְעוֹן'** אינו חייב עד שיכתוב את כל התיבה כולה. לפיכך נאמר **'מֵאַחַת'** ללמד שחייבים גם על עשיית מקצת מהמלאכה אם היא מתייקמת במקום אחר, דהיינו שגם בכתב **'שֵׁם' מִ'שִׁמְעוֹן'** חייב. ומתוספת המ"ם שבתיבת 'הנה' יש לדרוש, שאם היה נאמר רק **'הֶנָּה'**, היה משמע שחייבים רק בעשיית **אָבוֹת** מלאכות, אבל העושה את תולדות המלאכות פטור. לכן נאמר **'מֵהֶנָּה'** לרבות את **הַתּוֹלְדוֹת**, שגם על עשייתם חייבים.

ממשיכה הגמרא לבאר: שדרשת **'אַחַת שֶׁהִיא הֶנָּה'** המלמדת שלפעמים חייבים על עבירה אחת חטאות רבות, עוסקת במי שחילל את השבת **בְּזָדוֹן שַׁבָּת וְשִׁגְגַת מְלָאכוֹת**, דהיינו שידע שהיום שבת ושישנם מלאכות שנאסרו בה מן התורה, אך לא ידע שהמלאכות שעשה הם המלאכות האסורות בה, אף על פי שבעשיית כולן חילל שבת אחת, ובאילו עשה רק עבירה אחת, חייב חטאת על כל מלאכה בפני עצמה, מפני שכל מלאכה ומלאכה נעשתה בשגגה, ונחשבת כעבירה בפני עצמה. ודרשת **'הֶנָּה שֶׁהִיא אַחַת'** המלמדת שחייב על עבירות רבות חטאת אחת, עוסקת **בִּשְׁגַגַת שַׁבָּת וְזָדוֹן מְלָאכוֹת**, דהיינו ששכח שהיום שבת, אך ידע שהמלאכות שעשה אסורות בשבת, אף על פי שעשה מלאכות רבות, כיון ששגג בדבר אחד נחשב לו כאילו עשה רק עבירה אחת, ואינו חייב אלא חטאת אחת.

הגמרא דנה בכותב מ"ם פתוח במקום מ"ם סתום. שנינו במשנה: **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, מָצִינוּ שֵׁם קָטָן מִשֵּׁם גָּדוֹל**, כגון הכותב 'שם' מ'שמעון'. מקשה הגמרא: **מִי דָּמֵי** – וכי ניתן לדמות את המ"ם של תיבת 'שם' למ"ם של תיבת 'שמעון', והלא המ"ם דְּתיבת **'שֵׁם' סָתוּם** [–מ"ם סופית], **וּמ"ם** דְּתיבת **'שִׁמְעוֹן' פְּתוּחָה**, והמתכוין לכתוב 'שמעון' וכתב שתי אותיות, כתב בהכרח 'מ' פתוח ולא 'ם' סתום, והיאך קורא רבי יהודה ל'שמ' 'שם קטן', הלא אין זה שם המתקיים בפני עצמו במקום אחר.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב חִסְדָּא, זֹאת אוֹמֶרֶת** – ממשנה זו מוכח, שבתפילין מזוזה וספר תורה, סופר שהיה צריך לכתוב אות **סָתוּם, וַעֲשָׂאוֹ פָּתוּחַ**, כגון שבמקום לכתוב 'ם' כתב 'מ', הספר **כָּשֵׁר**, ולכן 'שמ' נחשב שם שמתקיים בפני עצמו.

הגמרא מביאה ברייתא הסותרת את דברי רב חסדא: **מִיתֵיבִי**, שנינו בברייתא לגבי כתיבת תפילין ומזוזה, נאמר בתורה (דברים ו ט) **'וּכְתַבְתָּם'**, תיבה זו דרשוה חכמים כאילו היא מורכבת משתי תיבות 'וכתב' 'תם', ולמדו מכך שצריך **שֶׁתְּהֵא כְּתִיבָה תַּמָּה** – שלמה, כהלכתה. ולכן צריך הסופר להקפיד בכתיבת האותיות **שֶׁלֹּא יְכַתּוֹב** את **הָאֶלֶף כְּעֵינַיִן**, ולא את **הָעֵינַיִן כְּאֶלֶף**, לא את **הַבֵּית כְּכָפַיִן**, ולא את **הָכָף כְּבֵית**, לא את **הַמֵּם כְּצָדִין**, ולא את **הַצָּדִין כְּמֵם**, לא את **הַדָּלֶת כְּרֵישׁ**, ולא את **הָרֵישׁ כְּדָלֶת**, לא את **הַהֵא כְּחֵית**, ולא את **הַחֵית כְּהֵא**, לא את **הַוָּו כְּיוּדִין**, ולא את **הַיּוּדִין כְּוָוִין**, לא את **הַזַּיִן כְּנוּנִין** פשוטים [–נו"ן סופית], ולא את **הַנּוּנִין** הפשוטים **כְּזַיִן**, לא את **הַטֵּית כְּפֵי'ן** כפופים, ולא את **הַפֵּי'ן כְּטֵית**. וכן כ"ף נו"ן פ"ה וצד"י שצריך לעשותם **כְּפוּפִין** [–כ,נ,פ,צ] כפי שהם נכתבות באמצע התיבה, לא יעשם **פְּשׁוּטִין** [–ך,ן,ף,ץ] כפי שהם נכתבות בסוף התיבה, ואת **הַפְּשׁוּטִין** לא יעשם **כְּפוּפִין**. ולא יכתוב את **הַמְיָמִין** הבאים בסוף התיבה [–מ"ם סופית] **כְּסָמְכִין**, ולא את **הַסְּמָכִין כְּמְיָמִין**, ולא יכתוב את הממי"ן **הַסְּתוּמִין** [–מ"ם סופית] **פְּתוּחִין**, ולא את הממי"ן **הַפְּתוּחִין סְתוּמִין**.

הברייתא מביאה דינים נוספים שהסופר צריך להקפיד בהם: **פָּרָשָׁה** שצריכה להיות **פְּתוּחָה לֹא יַעֲשֶׂנָּה סְתוּמָה**, ופרשה שצריכה להיות **סְתוּמָה לֹא יַעֲשֶׂנָּה פְּתוּחָה**. פרשה של ספר תורה **שֶׁכָּתָבָהּ כְּשִׁירָה** – ככל השירות שבתורה נביאים וכתובים, הכתובות בדילוגים, באופן שנראה הכתב כאריח על גבי לבינה, **אוֹ שֶׁכָּתַב אֶת הַשִּׁירָה כַּיוֹצֵא בָּהּ** – כדרך כתיבת שאר הפרשיות, **אוֹ שֶׁכָּתַב שֶׁלֹּא בְּדִיּוֹ**, אלא במינים אחרים, **אוֹ שֶׁכָּתַב אֶת הָאֲזָכָרוֹת** [–שמות ה'] **בְּזָהָב, חֲרִי אֵלּוּ יְגַנְּזוּ**, כדין כתבי הקודש שאינם ראויים לקריאה.

הרי שמפורש בברייתא, שמ"ם סתום שעשאו פתוח או מ"ם פתוח שעשאו סתום פסול, והיאך אמר רב חסדא שסתום ועשאו פתוח כשר.

מתרצת הגמרא: **הוּא דְּאָמַר כִּי הַאי תַּנָּא** – רב חסדא שאמר שכשר, סובר כשיטת התנא המובא בברייתא, **דְּתַנְיָא** – ששנינו בברייתא אחרת, בענין הקרבת הקרבנות בשבעת ימי חג הסוכות, **רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בְּתֵירָה אוֹמֵר, נֶאֱמַר** בְּקרבנות היום **הַשֵּׁנִי** (במדבר כט יט) **'וְנִסְכֵּיהֶם'**, ונאמר בְּקרבנות היום **הַשִּׁשִּׁי** (שם כט לא) **'וְנִסְכֶּיהָ'**, ונאמר בְּקרבנות היום **הַשְּׁבִיעִי** (שם כט לג) **'כְּמִשְׁפָּטָם'**, שלא כבשאר הימים שנאמר בהם 'וְנִסְכּוֹ'. ו'כְּמִשְׁפָּט'. **חֲרִי** שבכל שלשת התיבות הנזכרות ישנם שלש אותיות מיותרות, אות **מ"ם** של היום השני, אות **י"ד** של היום הששי, ואות **מ"ם** של היום השביעי, וכולן מצטרפות לתיבת **'מַיִם'**. **מִכָּאן** דרשו חכמים שיש **רָמְז** לְמצות **נִיסּוּךְ הַמַּיִם מִן הַתּוֹרָה**.

הרי שתנא זה דורש את ה'מ' שבתיבת 'וְנִסְכֵּיהֶם' שהוא מ"ם סופית, כאילו היה זה מ"ם באמצע תיבה שהוא מ"ם פתוח. אם כן מוכח שלדעתו אם כתב הסופר מ"ם סתום במקום מ"ם פתוח הספר כשר. **וּמְדָּפָתוּחַ וַעֲשָׂאוֹ סָתוּם כָּשֵׁר** – ומזה שאנו רואים שכשעשה אות שאמורה להיות פתוחה סתומה הספר כשר, יש לנו ללמוד **בְּסָתוּם נַמִּי** – שגם בסתום הדין כן, **שֶׁסָּתוּם וַעֲשָׂאוֹ פָּתוּחַ** – שכשכתב אות פתוחה במקום סתומה כגון 'שמ' במקום 'שם', הספר **כָּשֵׁר**.

דוחה הגמרא: **מִי דָּמֵי** – האם ניתן לדמות את חידושו של רב חסדא למה שנתבאר בדרשה של רבי יהודה בן בתירה, הלא **בְּפָתוּחַ וַעֲשָׂאוֹ סָתוּם** – בכתיבת מ"ם סתום במקום מ"ם פתוח,